

Pagrindiniai klausimai:

- **Kodėl svarbi prevencija?**
- **Kas yra prevencija?**
- **Kas būdinga prevencinėms programoms?**
- **Kaip Lietuvos mokyklos integruoja prevencines programas?**
- **Kokia užsienio šalių patirtis integruojant prevencines programas?**

PREVENCINĖS PROGRAMOS, JŲ VIETA MOKYKLOS GYVENIME

Vaikai yra viena pažeidžiamiausių visuomenės grupių, kuriems sunku kritiškai vertinti aplinką ir įvairiais kanalais pasiekiamą informaciją. Visose Europos Sąjungos šalyse pripažįstama, kad mokykla yra svarbiausia aplinka bendrajai prevencijai vykdyti, todėl plečiama mokyklų kova su neigiamais visuomenės reiškiniais, kuriamos mokykloms skirtos prevencinės programos ir prevenciniam darbui rengiami mokytojai.

Geros vaikų savijautos mokykloje, vaikų sveikatos, fizinio, psichinio socialinio saugumo mokykloje užtikrinimo siekiai atsispindi ir pagrindiniuose valstybės teisės aktuose – *Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“*, *Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje*, *Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012–2016 metų programoje*, *Geros mokyklos koncepcijoje* ir kt. Pagrindinis akcentas – mokinio sveikatos plačiąja prasme – dvasinės, fizinės, psichinės, kultūrinės ir socialinės gerovės puoselėjimas.

Valstybės lygiu prevencinės veiklos srityje yra keliami šie strateginiai prioritetai: plėsti bendrosios prevencinės veiklos švietimo sistemoje mastą (siekti, kad prevencinis darbas, prevencinė veikla taptų kiekvienos mokyklos kasdienybe formaliajame ir neformaliajame švietime); analizuoti rizikingos mokinių elgsenos priežastis, skatinti kurti tikslines prevencines programas ir taikyti jas pagal poreikį; užtikrinti tikslinių prevencinių programų kokybę; vykdyti prevencinės veiklos efektyvumo stebėseną.

Šiuolaikinės prevencinės programos apima visuminį žinių, gyvenimo įgūdžių, nuostatų ir vertybių ugdymą. Tai ne vienkartinis aktas, o ilgas, sistemingas darbas, todėl jokiais „greitomis“ priemonėmis šios socialinės problemos negali būti išspręstos.

Apibendrinimas

- Tyrimų duomenys atskleidžia paauglių gyvensenos problemų mastą – alkoholio, narkotikų vartojimas, rūkymas, smurtas, patyčios, nepilnamečių nusikalstamumas ir kt. Tarptautinių tyrimų ataskaitose Lietuva dažniausiai yra tarp šalių, kuriose šios problemos yra ryškiausios: pagal vaikų gerovės rodiklį ir mokinių, dažnai patiriančių patyčias, dalį Lietuva yra sąrašo gale, savižudybių rodiklis aukščiausias tarp Europos Sąjungos šalių.
- Prevencinės programos yra apibūdinamos kaip struktūrinė, formalizuota ir pagal iš anksto apibrėžtą modelį kryptingai ir sistemingai įgyvendinama prevencinė veikla. Joms būdingi tam tikri saviti požymiai, skiriantys jas nuo visos kitos prevencinės veiklos. Tačiau tyrimų duomenys rodo, kad Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų darbuotojai dažnai tapatina prevencines programas su trumpalaikėmis, fragmentiškomis, vietinėmis ir improvizacinėmis prevencinės veiklos apraiškomis.
- Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų, įgyvendinančių patyčių ir smurto mažinimo programas, skaičius per pastaruosius trejus metus išaugo nuo 500 iki 650. Beveik trečdalis šių mokyklų įgyvendina net po keletą tokių prevencinių programų. Tai leidžia tikėtis reikšmingų teigiamų pokyčių mažinant patyčių ir smurto mastą Lietuvos mokyklose.
- Išorinio mokyklų vertinimo duomenys rodo, kad Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose prevencinės programos dažniausiai integruojamos į mokomųjų dalykų programas, neformalųjį švietimą, klasės vadovų veiklas. Išorės vertintojai kaip papildomus veiksnius, turinčius įtakos sėkmingam prevencinių programų integravimui, nurodo pačių mokinių iniciatyvą organizuoti ir įgyvendinti prevencines veiklas, efektyvų vaiko gerovės komisijos darbą, švietimo pagalbos specialistų įsitraukimą, valdymo sprendimus, įvairius mokyklos veiklos sričių tyrimus ir mokyklos bei vietos bendruomenės informavimą apie jų duomenis, mokyklos socialinių partnerių ir tėvų įsitraukimą.

KODĖL SVARBI PREVENCIJA?

Kiekvienas mokinys turi teisę mokytis saugioje mokyklos aplinkoje. Negatyvūs veiksniai ypač lengvai žeidžia jaunos žmones ir vaikus, kurių vertybinė sistema yra dar nesusiformavusi. Apsauga nuo nepageidaujamų visuomenės reiškinių – smurto, patyčių, alkoholio, narkotikų, tabako, savižudybių, mokyklos nelankymo ir kt. – labai prisideda prie saugios ir sveiką mokinių gyvenimą palaikančios ugdymo aplinkos.

Lietuvos Respublikoje galioja įvairūs teisės aktai, sudarantys prevencinės veiklos švietimo sistemoje pagrindą ir pabrėžiantys jos svarbą. *Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“* kaip vienas iš prioritetų nurodomas uždavinys „ugdyti sveiką gyvenimą kaip svarbią veiklios visuomenės prielaidą“. Prie šio uždavinio įgyvendinimo prisideda *Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje* išskeltas siekis „mokyklose diegti sisteminius pokyčius, lemiančius patyčių, prekybos žmonėmis ir smurto, alkoholio ir tabako vartojimo mažinimą, kad būtų užtikrinamas mokyklos bendruomenės psichologinis saugumas“ ir viena iš *Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012–2016 metų programos* įgyvendinimo prioritetinių priemonių „parengti tikslines saugios mokyklos neformaliojo ugdymo prevencines programas, stiprinančias vaikų sveikatą ir socialinį bei emocinį atsparumą, ir jas įgyvendinti“.

2013 m. sukurtoje *Geros mokyklos koncepcijoje* pabrėžiama mokinio savijauta: „Mokykloje puoselėjamos pozityvios vertybės, skatinamas sveikas gyvenimo būdas. Mokiniai jaučiasi psichologiškai saugūs, priimti, jų nuomonė ir idėjos yra išklausomos ir gerbiamos.“

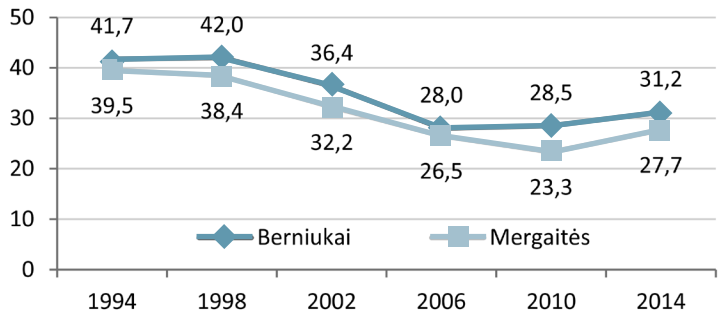
Įvairių tyrimų duomenys atskleidžia aktualias jaunų žmonių gyvenimo problemas, blogėjančią mokinių fizinę bei psichinę sveikatą – alkoholio, narkotikų vartojimas, rūkymas, patyčių problema, nepilnamečių nusikalstamumas ir kt. 2013 m. Jungtinių Tautų fondas UNICEF paskelbė vaikų gerovės turtingose šalyse tyrimo duomenis. Tyrimo metu buvo vertinami penki vaikų gyvenimo aspektai: materialinė gerovė, sveikata ir saugumas, elgesys ir rizikos, būstas ir aplinka. Tarp geriausių vaikams šalių patenka Olandija ir Šiaurės Europos šalys – Suomija, Islandija, Norvegija ir Švedija. Tačiau Rumunija, Latvija, **Lietuva**, JAV ir Graikija yra vaiko gerovės šalių sąrašo apačioje (Lietuva 27 tarp 29 šalių). Pagal vaikų elgsenos ir pavojų srities rodiklius Lietuva atsidūrė sąrašo apačioje (29 iš 29 šalių).

Naujausio Tarptautinio mokyklinio amžiaus vaikų sveikos gyvenimo tyrimo (angl. *Health Behaviour in School-Aged Children, HBSC*) 2013–2014 m. duomenimis, Lietuvoje 11–15 metų mokinių, dažnai patiriančių patyčias, dalis siekė 29 proc. ir buvo didžiausia tarp tyrime dalyvavusių šalių. Berniukai dažniau tampa patyčių aukomis nei mergaitės (žr. 1 pav.) ir berniukai daug dažniau (29,8 proc.) nei mergaitės (15,3 proc.) tyčiojasi iš kitų. Tyrimo duomenimis, patyčiose nedalyvavo (nepatyrė ir nedalyvavo) tik 29,8 proc. mokinių (Zaborskis, 2015).

Statistiniai duomenys rodo, kad nuo 2012 m. Lietuvoje kasmet daugėja bendrojo ugdymo mokyklų, įgyvendinančių patyčių ir smurto mažinimo programas. 2012 m. šias programas vykdė 500 mokyklų (44 proc.), 2013 m. – 600 mokyklų (50 proc.), o 2014 m. – jau 650 mokyklų (56,3 proc.),

iš kurių apie 200 mokyklų įgyvendino kelias programas. Todėl ateityje tikėtini pozityvūs pokyčiai.

1 pav. 11–15 metų mokinių, dažnai patiriančių patyčias, dalis (proc.)

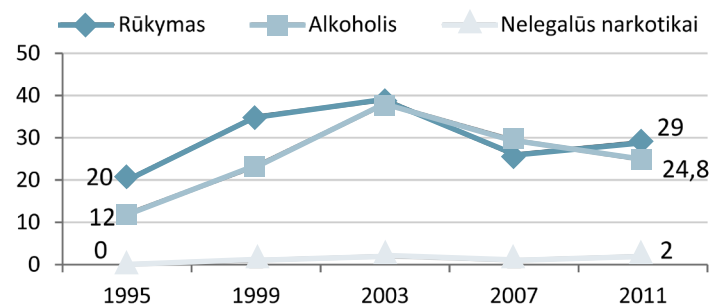

Šaltinis: A. Zaborskis, 2015

Alkoholio ir kitų narkotikų Europos mokyklose tyrimo (angl. *European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, ESPAD*) 2011 m. duomenimis, tik 3 proc. 15–16 metų Lietuvos mokinių teigė nė karto nerūkę, nevartoję alkoholio, inhaliantų, raminamųjų ir migdomųjų ar nelegalių narkotinių medžiagų. Tyrime dalyvavusių šalių vidurkis siekė 11 proc., tuo tarpu Islandijoje tokių mokinių dalis siekė net 40 proc., Norvegijoje – 26 proc., Švedijoje – 20 proc.

Didelį susirūpinimą kelia itin didelė paauglių, nuolat vartojančių psichoaktyvias medžiagas, dalis. 2011 m. duomenimis, net 29 proc. 15–16 metų mokinių teigė 40 ar daugiau kartų rūkę cigaretes, 25 proc. – vartoję alkoholį, 2 proc. – nelegalias narkotines medžiagas (žr. 2 pav.). Ypač išaugo bent kartą nelegalias narkotines medžiagas vartojusių mokinių dalis (nuo 3 iki 21 proc.).

2 pav. 15–16 metų mokinių dalis, 40 kartų ir daugiau vartojusių psichoaktyvias medžiagas (proc.)

Duomenų šaltinis: ESPAD ataskaitos

Mokyklos nelankantys vaikai priskiriami „rizikos grupei“. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokykloje, skaičius (be išvykusių iš šalies) 2014 m. siekė 3 778 (1,2 proc.), ir daugiau nei pusės šių mokinių nelankymo priežastys buvo socialinės, psichologinės ir kt. Lyginant su 2009 m. tokių mokinių dalis šalies mastu sumažėjo beveik per pusę (nuo 2,3 iki 1,2 proc.), tačiau pastaraisiais metais (nuo 2012 m.) šis rodiklis beveik nekinta.

Nepilnamečių nusikalstamumas yra sudėtinga socialinė problema. 2014 m. nepilnamečių (14–17 metų), įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, dalis siekė 3,9 proc.,

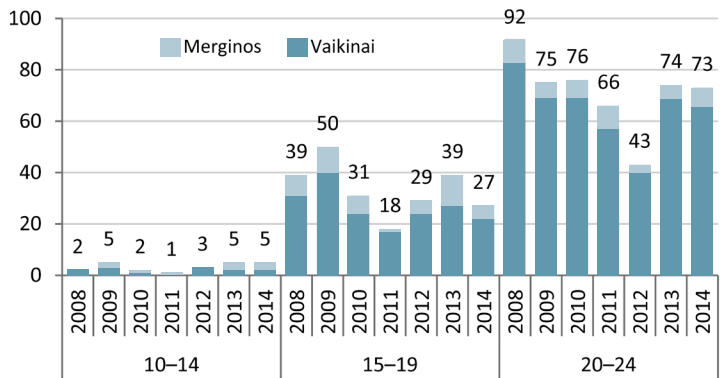
kaip ir 2009 m., nors 2012 m. šis rodiklis buvo nukritęs iki 3,5 proc.

Vaikų ir jaunimo savižudybės yra labai opi problema – Lietuvos vaikų ir jaunuolių savižudybių rodikliai vieni aukščiausių Europoje. Eurostato duomenimis, 2012 m. 15–19 metų jaunuolių savižudybių rodiklis (100 tūkst. gyventojų) siekė 15,4 ir buvo aukščiausias tarp Europos Sąjungos šalių. 10–14 metų vaikų savižudybių rodiklis siekė 1,93, ir aukštesnis nei Lietuvoje rodiklis buvo tik Estijoje. 20–24 metų jaunuolių šis rodiklis buvo 20,02, aukštesnis buvo Latvijoje ir Suomijoje.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2008–2014 metais jaunų žmonių mirčių nuo tyčinių susižalojimų skaičius gerokai svyravo (žr. 3 pav.).

Kur kas dažniau prieš save ranką pakelia vaikinai negu merginos: 2008–2014 metais 15–19 metų amžiaus grupėje mirusių nuo tyčinių susižalojimų vaikinų dalis, lyginant su merginomis, siekė 79,4 proc., o 20–24 metų amžiaus grupėje – 90,8 proc.

3 pav. Mirusiųjų nuo tyčinių susižalojimų (savižudybių) skaičius pagal amžiaus grupes

Duomenų šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Esant tokiai padėčiai, išskirtinis vaidmuo tenka Lietuvos švietimo sistemai. Labai svarbu, kad mokyklos vykdytų prevenciją, padedančią užtikrinti saugią aplinką ir sąlygas vaikų socializacijai.

KAS YRA PREVENCIJA?

Prevencija yra geriausia investicija, kokią gali padaryti šalis, ir tai daryti reikia dabar (J. D. Hawkins, 2015)

Sąvoka **prevencija** (lot. *praevenire* – pralengti, ateiti pirma) tarptautinių žodžių žodyne apibrėžiama kaip išankstinis kelio užkirtimas, užbėgimas už akių, ypač teisės normų pažeidimui. Pedagogikoje ši sąvoka apibūdinama kaip įvairių auklėjimo metodų, kuriais siekiama užbėgti už akių įvykiams, prieš-

taraujantiems moralės ir teisės normoms, visuma (L. Jovaiša, 2007). Psichologijoje prevencija suprantama kaip galimo trikdžio atpažinimas ir pašalinimas profilaktiškai kovojant, užkertant kelią ir stiprinant atsparumą neigiamiems veiksniams (Psichologijos atlasas, 2002). Socialinėje srityje prevencija suprantama kaip veikla, apimanti sėkmingo, sveiko ir pozityvaus elgesio skatinimą nuolat besikeičiančioje visuomenėje.

Vaikų ir jaunimo socializacijos programoje (2004) buvo įtvirtinta tokia prevencijos sąvoka:

Prevencija – tai priemonės ir būdai, kuriais siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams atsirasti ir plėtotis.

Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose pradėjus diegti gyvenimo įgūdžių ugdymo, smurto ir kitų reiškinų prevencijos programas, *Pradinio ir pagrindinio ugdymo programose (2008) įtvirtinta tokia prevencijos samprata:*

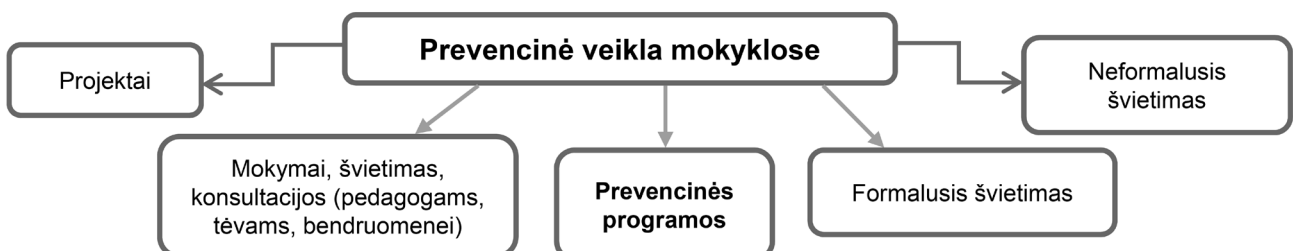
Prevencija – tai įvairių priemonių taikymas siekiant išvengti neigiamų gyvenimo reiškinų mokinių aplinkoje ir ugdyti mokinių atsparumą dar iki susiduriant su jais.

Prevencija, vykdoma mokyklose, galima laikyti priemonės ir būdus, kuriais siekiama: užkirsti kelią neigiamiems gyvenimo reiškiniams atsirasti mokykloje ir plėtotis; susilpninti ir (arba) panaikinti socialinės rizikos veiksniai; stiprinti apsauginius veiksniai; ugdyti mokinių asmeninius ir socialinius įgūdžius; siūlyti ugdymo alternatyvas; tobulinti mokytojų kvalifikaciją; šviesti mokinių tėvus ir bendruomenę.

Prevencinė veikla apima visas prevencines priemones, taikomas mokyklose (žr. 4 pav.). Mokyklos aplinka labai palanki prevencijos priemonėms įgyvendinti, nes galimos įvairios veiklos kryptys, formos ir būdai. Be to, prevencijos priemonės gali būti taikomos mokiniams nuo jauniausio amžiaus iki

aukštesniųjų klasių. Prevencinė veikla gali būti vykdoma per programas, projektus, ji apima mokymus, kvalifikacijos tobulinimą, informacinius renginius, visuomenės informavimą. Neretai vykdamas prevencinę veiklą atliekami įvairūs tyrimai, analizuojama mokyklos veikla, atliekamos apklausos ir pan.

4 pav. Prevencinės veiklos kryptys ir priemonės mokyklose

Preveninėms veikloms mokyklose priskiriami ir įvairūs renginiai, paskaitos, parodos, sporto ir kitokie konkursai, viktorinos, išvykos ir pan.

Prevenčines programas svarbu išskirti iš visos kitos švietimo įstaigose vykdomos prevenčinės veiklos kaip tam tikros **struktūros, formalizuotą ir pagal iš anksto apibrėžtą modelį kryptingai ir sistemingai įgyvendinamą preven-**

cinę veiklą. Per prevenčines programas – atskirą bendros prevenčinės veiklos dalį – savo ruožtu įgyvendinamos įvairios veiklos: mokymai, formalusis ir neformalusis švietimas, tyrimai, metodinės medžiagos rengimas ir kt. Tačiau neretai mokyklose vykdoma prevenčinė veikla tapatinama su prevenčinėmis programomis, o tai sukelia painiavos vykdant prevencijos stebėseną.

KAS BŪDINGA PREVENČINĖMS PROGRAMOMS?

Tyrimų duomenys rodo, kad dažnai ugdymo įstaigų darbuotojai prevenčinių programų nesuvokia kaip iš anksto suplanuotų, sisteminių ir kompleksinių prevenčinės veiklos priemonių, todėl, apibūdindami savo mokyklose vykdomas „prevenčines programas“, iš tikrųjų kalba apie trumpalaikes, fragmentiškas, vietines ir improvizacines prevenčinės veiklos apraiškas (VŠĮ NPD, 2010). O kaip pasiteisinusias

prevencijos priemones vardija (31 proc. bendrojo ugdymo mokyklų) renginius, konkursus ir akcijas, kurios yra trumpalaikio poveikio, vienkartinės priemonės, ir tik antroje vietoje – ilgalaikio poveikio priemonės, tokias kaip prevenčinės programos ir projektai (26 proc. mokyklų) (NTAKD, 2014). Prevenčinėms programoms būdingi tam tikri ypatumai, skiriantys jas nuo visos kitos prevenčinės veiklos (žr. 5 pav.).

5 pav. Prevenčinių programų ypatumai

Rengiamos ir kuriamos pagal iš anksto apibrėžtus ir aprobuotus mokslinius modelius, todėl joms būdingas išankstinis, moksliniais duomenimis grindžiamas planavimas: nuo programos tikslų išskelimo iki jos rezultatų vertinimo.	Dažniausiai siekiama sustiprinti apsauginius ir sumažinti žinomus rizikos veiksnius, padėti išspręsti psichologines programų adresatų (asmenų, kuriems jos taikomos) problemas. Programoms būdinga tai, kad jų tikslai yra kokybinio pobūdžio, todėl yra sunkiai išreiškiami kiekybine (skaitine) išraiška.	Programos įgyvendinamos keliais prevencijos metodais (strategijomis), siekiant jų tarpusavio dermės. Pasirinktus metodus galima keisti atsižvelgiant į esamą padėtį ir kylančius poreikius.	Dirbama ne su vienu, o su keliais subjektais, jų grupėmis (mokiniais, jų tėvais, visa mokyklos bendruomene, vietos bendruomene). Vienu metu programos gali taikyti įvairios institucijos, kurios bendradarbiauja tarpusavyje.	
Išankstinis mokslinis ir teorinis analitinis pagrįstumas	Keliamų tikslų ir uždavinių įvairiapusiškumas	Metodų įvairovė grindžiamas turinys	Adresatų įvairovė	
Parengiamasis darbas prieš diegiant konkrečią programą	Turinio apimties ir veiklų kaita įgyvendinimo laikotarpiu	Poveikio matavimas ir vertinimas	Įvairių išteklių panaudojimas	Programos vykdymo trukmė
Parengiami specialistai, kurie aprūpinami išteklių, ištiriama socialinė aplinka, kurioje bus diegiama programa. Vykdytojams ir vertintojams dažniausiai privaloma turėti specialų pasirėmimą, įgyti tam tikrą kvalifikaciją, įgūdžius ar kompetencijas.	Pasibaigus kiekvienam programos įgyvendinimo etapui būsamos veiklos ar jų apimtis peržiūrimos ar modifikuojamos atsižvelgiant į pasiektus rezultatus, išaiškėjusias stipriąsias bei silpnąsias programos vietas ir jos dalyvių (organizatorių) lūkesčius.	Programos poveikio vertinimas yra privalomas etapas. Vertinama įvairiais metodais (kontrolinė grupė, interviu, apklausa, pokalbis, epidemiologiniai tyrimai), kurie gali būti derinami tarpusavyje ir yra numatomi rengiant programą.	Naudojamos specialiai parengtos informacinės ir materialinės techninės priemonės (knygos, lankstinukai, filmai, kt.), iš anksto suplanuota finansinė parama iš valstybės ar savivaldybių biudžetų, tarptautinių organizacijų, kitų subjektų.	Palyginti ilga, 1,5–3 metų. Prevenčinės programos gali ir neturėti iš anksto nustatytos pabaigos, t. y. yra nuolatinės (nuolat besitęsiančios) ir tobulinamos atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes.

Parengta pagal: Auškelis, Dulinskaitė, Valantiejiene, 2010

Pagal **prevenčinių programų autorystę (programų rengėjus)** Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos gali rinktis įgyvendinti:

- 1) **tarptautines** (parengtas užsienio šalių ekspertų ir įgyvendinamas tarptautiniu mastu) ir *Lietuvoje adaptuotas* (modifikuotas atsižvelgiant į Lietuvos švietimo sistemos specifiką) *programas* („Zipio draugai“, „Antras žingsnis“, „Olveus patyčių prevencijos programa“, LIONS QUEST programa „Paauglystės kryžkelės“, programos „Linus – pagalba vaikams“, „Sniego gniūžtė“ ir kt.);
- 2) **nacionalines programas**, parengtas Lietuvos ekspertų ir taikomas Lietuvos švietimo sistemoje („Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa“, „Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“ ir kt.). 2015 m. parengtos trys naujos prevenčinės programos: seksualinės prievartos prieš vaikus ir seksualinio vaikų iš-

naudavimo prevencijos programa „Saugok ir gerbk mane“, konfliktų prevencijos programa „Taiki mokykla“ ir psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa „Savu keliu“ (Auškelis, Dulinskaitė, Valantiejiene, 2010).

Išorinį prevenčinių programų kokybės vertinimą Lietuvoje atlieka Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras (SPPC). Įgyvendindamas valstybės planavimo projektą „Saugios aplinkos mokykloje kūrimas“, finansuojamą Europos Sąjungos ir Lietuvos valstybės biudžeto lėšomis, SPPC atlieka prevenčinių programų akreditavimą. Jo tikslas – įvertinti ir atrinkti veiksmingas prevenčines programas, kurios yra įgyvendinamos bendrojo ugdymo mokyklose ir skirtos smurto, savižudybių, prievartos, prekybos žmonėmis, alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, ŽIV / AIDS, teisės pažeidimų prevencijai (Prevenčinių programų akreditavimo tvarkos aprašas, 2012). Nuo 2013 m.

SPPC įvertino 22 prevencines programas, iš kurių 9 buvo akredituotos ir yra įgyvendinamos projekto „Saugios aplinkos mokykloje kūrimas“ lėšomis (Čižienė, 2015).

Vidinis veiklos poveikio matavimas ir (si)vertinimas yra būtinas etapas įgyvendinant kiekvieną prevencinę programą. Be jo programa negali būti baigiama ar numatomos tolesnės veiklos. Prieš atliekant programos poveikio matavimą ir vertinimą rekomenduojama apsibrėžti, *kas vertins* poveikį, *pagal kokius kriterijus* bus vertinama ir *kaip mokyklos bendruomenė bus informuojama* apie vertinimo rezultatus (Karmaza, 2007). Dažniausiai prevencinių programų meto-

dikose kaip įsivertinimo metodai nurodomos apklausos, pokalbiai, interviu, įvairūs tyrimai.

Veiklos poveikiui matuoti ir įsivertinimui mokyklose gali būti naudojama ir 2012 m. įdiegta elektroninė mokyklų kokybės tobulinimo platforma „IQES online Lietuva“, kurią sudaro instrumentų rinkinys, naudotinas kaip pagalbos priemonė mokyklų įsivertinimui ir tobulinimui. Ši platforma mokytojams suteikia galimybę gauti konfidencialios grįžamosios informacijos iš mokinių, jų tėvų ir kolegų apie savo darbo (pamokų ir kitų veiklų) kokybę. 2014 m. prie IQES jau buvo prisijungusios 1 145 (95 proc.) bendrojo ugdymo mokyklų.

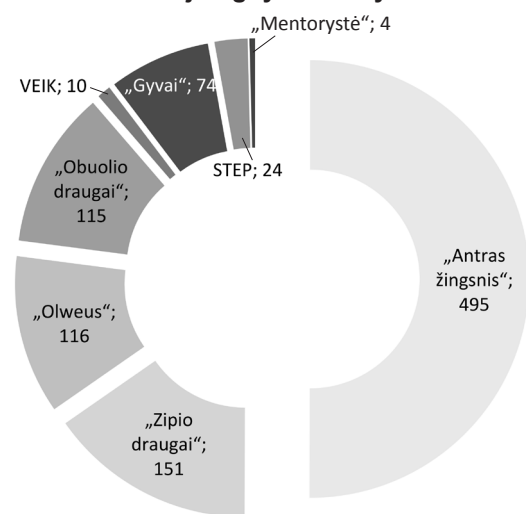
KAIP LIETUVOS MOKYKLOS INTEGRUOJA PREVENČINES PROGRAMAS?

Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose įgyvendinamos šios SPPC akredituotos prevencinės programos: ankstyvosios prevencijos programos „Obuolio draugai“ ir „Zipio draugai“, socialinių emocijų įgūdžių ugdymo programa „Antras žingsnis“, Vaiko emocijų išraiškos kontrolės (VEIK) ugdymo programa, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa „Gyvai“, socialinio emocinio ugdymo programa „Mentorystė“, Olweus patyčių prevencijos programa, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa „Sniego gniūžtė“ ir tėvų mokymo programa STEP (žr. 6 pav.). Iš jų dažniausiai mokyklos renkasi įgyvendinti programą „Antras žingsnis“.

Iš projekto „Saugios aplinkos mokykloje kūrimas“ lėšų finansuojamas ir LIONS QUEST programos „Paauglystės kryžkelės“ įgyvendinimas. 2014 m. ši programa buvo įgyvendinama 25 Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Prevencinių programų paskirtis mokykloje yra dvejopa: **ugdomoji** – rengti jaunus žmones gyvenimui, ugdyti brandžią ir dorovingą asmenybę, gebančią kurti ir palaikyti brandžius tarpasmeninius santykius, puoselėti sveikatą ir priešintis neigiamai aplinkos įtakai, ir **prevencinė** – vykdyti žalingų įpročių, priklausomybės ligų, elgesio krizių prevenciją. Todėl integruojant šias programas į ugdymo turinį svarbu ne tik teikti informaciją apie žalingus įpročius, priklausomybės ligas, jų pasekmes ar sveikos gyvensenos pranašumus – daug svarbiau per kryptingą pozityvią veiklą keisti netinkamas mokinių nuostatas, elgesio modelius, remiantis visuomenėje, šeimoje, artimiausioje aplinkoje vyraujančiomis

6 pav. Akredituotų prevencinių programų aprėptis Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose 2014 m.

Duomenų šaltinis: SPPC, ŠMM

nuostatomis ir vertybėmis (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008).

Prevencinės programos papildo *Bendrąsias programas* ir yra orientuojamos ne į žinių perteikimą, o į numatomus mokinių pasiekimus – gyvenimo įgūdžius ir gebėjimus. Prevencinės programos nurodo mokyklai prevencinio darbo kryptį ir, atsižvelgiant į mokyklos ir (arba) klasės kontekstą, gali būti įgyvendinamos keliais skirtingais būdais (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Prevencinių programų integravimo į ugdymo turinį formos

Prevencinės programos integravimo forma	Apibūdinimas
Integruojant į mokomųjų dalykų programų turinį	Integravimas turėtų būti lankstus, nedidinti mokinių mokymosi krūvių ir teikti galimybę įgyvendinti programas įvairesniuose kontekstuose. Pavyzdžiui, alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos temos integruojamos į dorinio ugdymo, pasaulio pažinimo, kūno kultūros, pilietiškumo ugdymo, biologijos ir kitus gamtos mokslų dalykus. Tam reikalingas suderintas komandinis mokytojų darbas.
Įvedant specialų kursą kaip pasirenkamąjį dalyką kuriai nors klasei ar klasėms	Šiuo atveju labai svarbu užtikrinti programos įgyvendinimo tęstinumą.
Integruojant į papildomąjį ugdymą ir neformaliojo švietimo programas	Pranašumas yra tai, kad mokiniai dalyvauti neformaliojo švietimo veiklose renkasi savanoriškai, ši veikla nėra privaloma, todėl mokinių motyvacija ir noras dalyvauti yra didesni nei formaliojo švietimo veiklose.
Integruojant į klasės valandėles	Šiuo atveju programos įgyvendinimas labai glaudžiai siejamas su klasės kontekstu, mokiniui artima socialine ir ugdymo aplinka.
Integruojant į kitas programas	Pavyzdžiui, į programas „Gyvenimo įgūdžių ugdymas“, „Socialinių įgūdžių ugdymas“ ir kt.
Kitu mokyklos pasirinktu būdu	Vykdyti trumpalaikius ir (arba) ilgalaikius projektus; per nepamokinę ugdomąją veiklą, bendruosiuose ugdymo planuose numatomu pažintinės veiklos laiku. Šiuo atveju svarbu, kad programos įgyvendinimas būtų sistemingas ir orientuotas į mokinius.

Parengta pagal: Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008

Išorinio mokyklų vertinimo duomenys padeda nustatyti Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų vertingą patirtį organizuojant prevencinę veiklą ir integruojant prevencines programas į ugdymo turinį. Tačiau šio vertinimo duomenys rodo, kad prevencinė veikla nėra tarp stipriųjų mokyklų veiklos aspektų: 2013–2014 m. buvo įvertintos 99 bendrojo ugdymo mokyklos, iš jų tik keturių mokyklų veiklos sritis „Pagalba mokiniui“ temos „Rūpinimasis mokiniais“ ir „Pedagoginė, psichologinė ir socialinė pagalba“ (pagal šių temų rodiklius vertinta mokyklų prevencinė veikla) įvertintos aukščiausiu kokybės lygiu.

Kiekviena mokykla, įvertinusi mokyklos ir vietos bendruomenės socialinį kontekstą, poreikius ir strateginius tikslus, pasirenka, kokias prevencines programas vykdys ir kokiomis formomis jos bus integruojamos į ugdymo turinį. Išorinio mokyklų vertinimo ataskaitų analizė parodė, kad bendrojo ugdymo mokyklose prevencinės programos dažniausiai integruojamos į mokomųjų dalykų programas, neformalųjį švietimą, klasės vadovų veiklas (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Prevencinį poveikį turinčių programų integravimo į ugdymo turinį pavyzdžiai

		X pradinė mokykla	Y progimnazija	Z gimnazija
Bendrosios programos	Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa		Į etikos ir tikybos pamokas	Į biologijos pamokas
	Sveikatos ugdymo bendroji programa	Į pradinio ugdymo programos dalykus	Į biologijos, kūno kultūros, žmogaus saugos ir technologijų pamokas	Į formalųjį ir neformalųjį švietimą, projektinę veiklą
	Pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendroji programa		Į lietuvių kalbos, technologijų, muzikos, dailės pamokas ir neformalųjį švietimą	Į istorijos, pilietiškumo pagrindų, etikos, lietuvių kalbos, muzikos, šokio, geografijos, dailės, technologijų, fizikos, tikybos, teatro, ekonomikos pamokas
	Žmogaus saugos bendroji programa	Į pradinio ugdymo programos dalykus	Atskiras dalykas	Į fizikos, biologijos, chemijos, technologijų pamokas
Prevencinės programos	Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa		Į chemijos, žmogaus saugos pamokas ir klasės valandėles	Į biologijos, dorinio ugdymo, chemijos pamokas ir klasės valandėles
	OLWEUS patyčių prevencijos programa		Į klasės valandėles, neformalųjį švietimą	
	Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa	Į pradinio ugdymo programos dalykus		
	Antikorupcinė programa			Į pilietiškumo pagrindų pamokas

Šaltiniai: išorinio mokyklų vertinimo ataskaitos, metiniai mokyklų ugdymo planai

Išorės vertintojų ataskaitose atskleisti ir papildomi **veiksniai, turintys įtakos sėkmingam prevencinių programų integravimui:**

- Įvairias prevencines veiklas **inicijuoja ir įgyvendina patys mokiniai**, mokinių parlamentas kartu su švietimo pagalbos specialistais. Kaip išskirtinis vertingos patirties pavyzdys minimos aktyviosios prevencinės pertraukos, kurių metu mokiniai įtraukiami į aktyvią ir prasmingą veiklą.
- Vaiko gerovės komisija** aktyviai dalyvauja prevencinėje veikloje: viena iš komisijos veiklos sričių yra organizuoti ir koordinuoti prevencinį darbą. Analizuotose mokyklų išorinio vertinimo ataskaitose pabrėžiama, kad šios komisijos veikla reglamentuota, sisteminga ir nuosekli, jos nariai atsakingai pasidaliję rūpinimosi mokiniais pareigomis, dirba su mokiniais, nuolat bendrauja su tėvais.
- Prie sėkmingo prevencinių programų vykdymo mokyklose prisideda **švietimo pagalbos specialistai**. Pavyzdžiui, vienoje iš vertintų mokyklų socialinė pedagogė rengia ir siunčia tėvams, mokyklos bendruomenės nariams informacinius konsultacinius el. laiškus, kitoje mokykloje visuomeniniais pagrindais dirba psichologė savanorė.
- Išorės vertintojai pažymi, kad kryptingą prevencinę veiklą mokykloje lemia ne tik komandinis švietimo pagalbos specialistų darbas, bet ir efektyvūs **valdymo sprendi-**

mai (pavyzdžiui: mokykla turi pasirengusi atskirą tvarkos aprašą, skirtą prevencinių programų integravimui į ugdymo turinį; mokiniai ir mokytojai aiškiai žino, kur, kada ir į ką galima kreiptis pagalbos, kokią pagalbą gali teikti švietimo pagalbos specialistai).

- Kelių mokyklų išorinio vertinimo ataskaitose pabrėžiama, kad atliekami **tyrimai**, apimantys įvairias mokyklos veiklos sritis, tiriamas ir pagalbos mokytojams poreikis. Tyrimų duomenys yra analizuojami ir aptariami įvairiais lygmenimis, pristatomi visai mokyklos bendruomenei (mokyklos darbuotojams, mokiniams, tėvams), jais remiamasi vertinant atliktų veiklų efektyvumą ir toliau planuojant.
- Mokyklos efektyviai bendradarbiauja su **socialiniais partneriais** (pavyzdžiui, socialinio centro, policijos komisariato prevencijos skyriaus, nepilnamečių reikalų inspektorais ir kt.), kartu vykdo prevencinę veiklą, socialiniai partneriai kaip lektorai dalyvauja klasių valandėlėse, mokyklos renginiuose, susitikimuose su tėvais.
- Reikšmingas veiksnys yra ir **tėvų į(si)traukimas** į mokyklos bendruomenę ir jos prevencinę veiklą: dalyvavimas tėvų komiteto veikloje, mokyklos renginiuose, pagalba vedant seminarus įvairiomis prevencinėmis temomis, dalyvavimas prevencinių programų koordinaciniame komitete ir pan.

KOKIA UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIS INTEGRUOJANT PREVENČINES PROGRAMAS?

Užsienio šalių mokyklose dažniausiai vykdoma bendroji prevencija. Prevencinių programų vertinimo ir vertingos patirties sklaidos duomenimis, populiariausios prevencinės programos užsienio šalyse yra: G. J. Botvino Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa (angl. *Life Skills Training*); Olweus patyčių prevencijos programa (angl. *Olweus Bullying Prevention Program*); „Didieji broliai“ (angl. *Big Brothers Big Sisters*); „Antras žingsnis“ (angl. *Second Step*); Gero elgesio žaidimas (angl. *Good Behaviour Game*); „Sniego gniūžtė“ (angl.

Snowball); „Paauglystės kryžkelės“ (LIONS QUEST programa); „Gyvai“ (angl. *Unplugged*).

Prevencinėmis programomis dažniausiai siekiama užtikrinti saugią mokyklos aplinką, ugdyti mokinių asmeninius ir socialinius gebėjimus ir sveikos gyvensenos įgūdžius. Kai kurių užsienio šalių prevencinių programų (kurios vykdomos greta kitų programų) įgyvendinimo mokyklose pavyzdžiai byloja, kad prevencinės programos sudaro integralią privalomo ugdymo turinio dalį (žr. 3 lentelę), panašiai kaip ir Lietuvoje.

3 lentelė. Kai kurių užsienio šalių prevencinių programų ir priemonių integravimo į ugdymo kontekstą pavyzdžiai

Šalis Programa ar priemonės	Programos įgyvendinimas ugdymo turinio kontekste
JAV Alternatyvių mąstymo strategijų mokymas (PATHS)	Programa skirta mažinti ikimokyklinio amžiaus vaikų ir pradinių (1–6) klasių mokinių agresiją ir elgesio sunkumus, kartu gerinti ugdymo procesą klasėje. Programa apima penkių rūšių įgūdžių ir gebėjimų ugdymą: savikontrolės; emocinio suvokimo; pozityvaus savęs vertinimo; santykių ir tarpusavio nesutarimų sprendimo. Papildomos (bet neprivalomos) 30 pamokų išplečia kiekvieno aspekto turinį. Programos turinys pritaikytas įprastiniam klasės mokytojui. Klasei programos turinį sudaro atskiri pamokų rinkiniai. Programos pamokos vyksta po 20–30 minučių 2–3 kartus per savaitę, bet kasdien mokoma apibendrinti elgesį. Turinys apima detalių pamokos planą, gaires ir tikslus. Mokytojai gali lanksčiau pritaikyti programos tikslus prie klasės poreikių. Pamokose taikomi dialogo, vaidmenų žaidimų, pasakojimo ir kt. metodai, remiamasi regimuoju, verbaliniu ir kinestetiniu suvokimu. Kiekviena iš įgūdžių ugdymo dalių apibendrina tai, ko buvo mokytasi anksčiau. Kadangi programos turinys yra neatsiejama pamokų dalis, mokytojams prireikia mažiau laiko taisyti mokinių elgesį pamokų metu, gerėja ir klasės klimatas. Ši programa sudaryta taip, kad pedagogai ir konsultantai galėtų ja naudotis bendrajai prevencijai įgyvendinti kelerius metus iš eilės, kad būtų užtikrintas programos tęstinumas. http://www.blueprintsprograms.com/factSheet.php?pid=58f0744907ea8bd8e0f51e568f1536289ceb40a5
Vokietija „Klasse2000“	„Klasse2000“ yra plačiausiai taikoma prevencinė programa švietimo sistemoje. Jos tikslas – pradinio ugdymo vaikų sveikatos ugdymas ir smurto bei priklausomybių prevencija. 1–4 klasių vaikai mokomi gyvenimo įgūdžių, suteikiama žinių ir ugdomos pozityvios nuostatos sveikatos ir žmogus kūno atžvilgiu. Per mokslo metus surengiama apie 15 programos pamokų. Naujoms dalykų temoms skiriama po 2–3 specialias pamokas per metus, kurias veda išoriniai programos vykdytojai. Paskui klasės mokytojai išplečia tų pamokų turinį per savo pamokas. Programos „Klasse2000“ temos apima mitybą, fizinį aktyvumą, kūno pažinimą, žinias apie alkoholį ir tabaką, jausmų atpažinimą, neigiamų jausmų valdymą, mokėjimą atsispirti bendraamžių spaudimui. Programa finansuojama privačių rėmėjų, ypač atskiroms klasėms, ir yra remiama ne pelno siekiančių organizacijų. http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index52035EN.html?project_id=610&tab=overview
Airija Socialinio, asmeninio ir sveikatos ugdymo programa (SPHE)	SPHE programos tikslai: suteikti mokiniams galimybę ugdytis gyvenimo įgūdžius; ugdyti savivertę ir pasitikėjimą savimi; ugdyti gebėjimus priimti atsakingus sprendimus; suteikti galimybių diskutuoti ir reflektuoti; stiprinti fizinę, psichinę ir emocinę sveikatą ir gerovę. Programa atspindi unikalų kiekvienos mokyklos etosą. Mokykloje puoselėjamos nuostatos, gebėjimai ir vertybės. Nuolat stebima ir vertinama mokyklos politika ir veikla yra pagrindas kurti sveiką mokyklą. Programai vykdyti skiriama viena pamoka per savaitę, pamokos organizuojamos taip, kad geriausiai atlieptų mokinių ir mokyklos poreikius. Dalyvaudamas programoje mokinys susiduria su įvairiaisiais klausimais, kurie išdėstyti 10 modulių (kiekvienas po trejus metus): dalyvavimas ir įsitraukimas; savęs valdymas; komunikavimo įgūdžiai; fizinė sveikata; draugystės; santykiai ir seksualumas; emocinė sveikata; įtakos ir sprendimai; psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas; asmens sauga. Pagrindinis akcentas moduluose – įgūdžiai, supratimas, nuostatos ir vertybės. Programos elementams įgyvendinti vertinga yra tarpdalykinė integracija. Tokie dalykai, kaip religinis ugdymas, gamtos mokslai ir namų ekonomika, taip pat gali turėti temų, susijusių su programos temomis. Pagrindinis programos vaidmuo – stiprinti sveikatą, todėl tam skiriama daugiausia laiko. Nors kiekvieno modulio temų tikslai ir siejami rezultatai yra apibrėžti, tačiau nebūtinai kiekviena tema turi užimti visą pamoką, o kai kurios temos gali užimti ir keletą pamokų. Mokyklos ar mokytojai gali rinktis modulius atsižvelgdami į mokyklos, klasės poreikius ir aplinkybes. Modulių uždaviniai ar temos gali iš dalies sutapti su kitais moduliais per trejus metus. Toks bendrumas yra esminis dalykas visuminėje integruotoje programoje. Prie tų pačių temų ar įgūdžių gali būti grįžtama, tik kiek kitu pavadinimu arba siekiant juos nuosekliai išplėtoti. http://www.sphe.ie/downloads/RESOURCES/SPHE%20JUNIOR%20CYCLE%20SYLLABUS.pdf
Islandija Prevencinės priemonės mokykloje ir už mokyklos ribų	Siekdamos psichinės, fizinės ir socialinės mokinių gerovės mokyklos organizuoja prevencines ir sveikatos stiprinimo priemones. Pagrindinės jų susijusios su tabako, alkoholio ir kitų toksinių medžiagų vartojimo ir priklausomybių (pavyzdžiui, nuo kompiuterio ar lošimų) prevencija. Mokykla turi sudaryti prevencijos planą, į kurį įtraukiamos mokyklos numatomos priklausomybių, alkoholio ir tabako vartojimo, smurto, taip pat nelaimingų atsitikimų prevencijos priemonės ir mokyklos tvarkos aprašas. Su prevencijos planu supažindinami visi mokyklos bendruomenės nariai – mokyklos personalas, tėvai ir mokiniai – ir jis įtraukiamas į mokyklos ugdymo planą. Mokyklos kuria sveikai vaikų gyvensenai palankią aplinką ir ugdo komunikavimo, savo įvaizdžio kūrimo, sprendimų priėmimo, tikslų nusistatymo ir streso valdymo kompetencijas. 5–7 klasėse daugiau dėmesio skiriama sveikatos ugdymui, kūno suvokimui ir mokinių patirčiai, įgyjami per ugdymą ir veiklas už mokyklos ribų. Ypač vertinamos užduotys, kurios skatina socialinį, emocinį ir dvasinį vystymąsi, nes jos gali tapti pagrindu diskusijoms apie seksualinę sveikatą, patyčių ir kitų smurto formų prevenciją. Taip siekiama skatinti mokinių interesus, išvengti iškritimo iš mokyklos ir prasto mokymosi. Asmens higienos, lyčių skirtumų, patyčių ir kitų smurto formų temos gali būti integruotos į kūno kultūros dalyką. Mokyklos politika prevencinių priemonių ir sveikos gyvensenos atžvilgiu detalizuojama vidurinės mokyklos ugdymo plane. Prevencinės priemonės skirtos išvengti patyčių, tabako ir kitų toksinių medžiagų vartojimo, savivadybių ir depresijos apraiškų. Vidurinėje mokykloje mokiniai skatinami sveikai gyventi ir rūpintis sveikata, vykdoma alkoholio ir narkotikų vartojimo prevencija, ugdoma seksualinė sveikata ir psichinė sveikata. Mokiniai skatinami dalyvauti įvairiose socialinėse veiklose. Ugdymo turinyje pozityvi mokyklos atmosfera yra iš esmės laikoma prevencine priemone, kuri gali sumažinti neigiamų santykių apraiškas, tokias kaip patyčios, įvairios smurto formos. Greta formaliojo ugdymo skatinamos ir remiamos neformaliojo švietimo veiklos, ypač sporto. Pavyzdžiui, Reikjavike mokiniai iki 18 metų gali įsigyti laisvalaikio kortelę, su kuria gali lankyti įvairias papildomo ugdymo ir laisvalaikio veiklas už mokyklos ribų. The Icelandic national curriculum guide for compulsory schools – with Subjects Areas. Ministry of Education, Science and Culture, 2014

REKOMENDACIJOS

Apibendrinus išorinio vertinimo duomenis, įvairių tyrimų rezultatus ir prevencinių programų įgyvendinimo mokyklose praktiką, rekomenduojama:

- skatinti mokyklas (sudarant sąlygas, aprūpinant ištekliais) rinktis kokybiškas prevencines programas – mokliškai pagrįstas, ilgalaikes, atitinkančias tikslinių grupių poreikius, pritaikytas įvairaus amžiaus mokiniams, vykdomas kvalifikuotų specialistų, įtraukiančias mokinių tėvus ir mokyklos bendruomenę;
- siekiant ilgalaikių ir tvarių tikslinių prevencinės veiklos rezultatų, vykdyti mokyklose įgyvendinamų prevencinių

programų vidinį ir išorinį veiksmingumo (poveikio) vertinimą;

- kurti įvairesnes prevencines programas (pavyzdžiui, mokyklos nelankymo, pamokų praleidinėjimo prevencijos ir kt.) ir skatinti jas diegti mokyklose;
- siekti, kad prevencinė veikla mokykloje būtų neatsiejama formaliojo ir neformaliojo švietimo dalis, kad visas ugdymo turinys iš esmės būtų prevencinis – orientuotas į mokinio gyvenimo įgūdžių ugdymą, fizinės ir psichinės gerovės palaikymą.

Literatūra

1. 2015–2016 ir 2016–2017 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai. Vilnius: ŠAC, 2015.
2. Auškelis R., Dulinskaitė I., Valantiejienė S. Lietuvoje įgyvendinamos prevencinės programos. Tarptautinėje praktikoje taikomos prevencinės programos. Vilnius: SPPC, 2010.
3. Čižienė I. Projekto „Saugios aplinkos mokykloje kūrimas“ indėlis prevencinės veiklos plėtotei. 2015-09-24 pranešimas tarptautinėje konferencijoje „Prevencijos svarba vaikų gyvenimo kokybės gerinimui“. <http://www.sppc.lt/> .
4. ESPAD 1995, 1999, 2003, 2007, 2011 ataskaitos. <http://www.espad.org/> .
5. Istomina N. Švietimo ir mokslo ministerijos prioritetai prevencijos srityje. 2015-09-24 pranešimas tarptautinėje konferencijoje „Prevencijos svarba vaikų gyvenimo kokybės gerinimui“. <http://www.sppc.lt/> .
6. Karmaza E., Grigaitytė N., Karmazė E. G. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: ŠAC, 2007.
7. Merfeldaitė O., Railienė A. Prevencinio darbo grupės veikla bendrojo lavinimo mokykloje. 2007.
8. NTAKD. Apklausa apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo aplinkos prevencijos strategijų taikymą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose rezultatų ataskaita, 2014.
9. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. Vilnius: ŠAC, 2008.
10. Prevencinių programų akreditavimo tvarkos aprašas, patvirtintas Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro direktoriaus 2012 m. lapkričio 12 d. įsakymu Nr. (1.3) V-404.
11. UNICEF. Child well-being in rich countries. A comparative overview. 2013. <http://www.unicef-irc.org/publications/683> .
12. VŠĮ NPD. Prevencinių programų vykdymo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose ypatumų tyrimas. 2010.
13. Zaborskis A. Lietuvos mokinių gyvensena ir gyvenimo kokybė: pokyčiai ir tarptautinis palyginimas. 2015-09-24 pranešimas tarptautinėje konferencijoje „Prevencijos svarba vaikų gyvenimo kokybės gerinimui“. <http://www.sppc.lt/> .

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu <http://www.smm.lt/web/lt/teisesaktai/tyrimai-ir-analizes/svietimo-problemos-analizes/2012-metu-ir-portale-Emokykla>.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (el. p. ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vyresniąją specialistę Veroniką Šiurkienę (el. p. veronika.siurkiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus metodininkės Laima Paurienė, Donata Vaičiūnaitė ir dr. Rima Zablackė.

Konsultavo Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento Švietimo pagalbos skyriaus vedėja G. Šeibokienė; Švietimo pagalbos skyriaus vyriausioji specialistė L. Čeledinienė; Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vedėja L. Žadeikaitė; Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vedėjo pavaduotoja A. Šuminienė; Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro Psichologijos skyriaus vedėja S. Kemerienė; Psichologijos skyriaus socialinė pedagogė S. Valantiejienė.

PREVENČINĖS PROGRAMOS, JŲ VIETA MOKYKLOS GYVENIME

Redaktorė *Mimoza Kligienė*

Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2015-11-05. Tir. 1 500 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, 03163 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, 08125 Vilnius